

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Ett ändamålsenligt samhällsskydd SOU 2024:48

(Ju2024/01558)

Inledning och övergripande synpunkter

Kommittén har haft ett omfattande uppdrag och redovisat ett betydande antal förslag som i stort framstår som väl underbyggda utifrån redovisat forskningsunderlag såväl som principiella avvägningar. Kommittén har även föreslagit vissa språkliga förändringar i pedagogiskt syfte, vilket tingsrätten ser positivt på.

Tingsrätten har granskat betänkandet och de förslag som utredaren har lämnat utifrån de utgångspunkter och intressen som tingsrätten och de allmänna domstolarna särskilt har att beakta. Tingsrätten har därvid särskilt fokuserat på de delar av förslagen som gäller regler som är eller skulle bli föremål för de allmänna domstolarnas tillämpning, dvs. del 3 om påföljdsfrågor, del 4 om återfallsregleringen samt kapitel 15 om kriminalisering av rymning m.m. Närmare överväganden avseende dessa förslag redovisas i separata avsnitt nedan, med undantag för förslaget om kriminalisering av rymning m.m. och skärpta reaktioner vid misskötsamhet under skyddstillsyn m.m. (kapitel 7 i del 3) som kommenteras kort i det följande.

Beträffande förslaget om kriminalisering av rymning m.m. anser tingsrätten att kommitténs bedömning, att det i dagsläget saknas tillräckligt starka skäl för en kriminalisering, framstår som välgrundad. Tingsrätten tillstyrker alltså kommitténs huvudförslag att inte införa en sådan kriminalisering. Med det sagt har tingsrätten inga synpunkter i tillämpningshänseende på det direktivenliga förslag till reglering som kommittén lämnat.

I kapitlet om skärpta reaktioner vid misskötsamhet under skyddstillsyn m.m. har kommittén föreslagit dels vissa ändringar i reglerna om undanröjande av skyddstillsyn, dels ett utökat tillämpningsområde för s.k. 28:3-fängelse. Även i denna del framstår kommitténs förslag som välavvägda. När det gäller reglerna om undanröjande av skyddstillsyn hade det varit till fördel om det

framgick av lagtexten att domstolens prövning numera endast ska omfatta om misskötsamheten varit allvarlig (enligt föreslagna 28 kap. 8 a § brottsbalken) och inte utsikterna för att den dömde kommer att rätta sig genom åtgärd från Kriminalvården (28 kap. 8 §). Med den reservationen tillstyrker tingsrätten förslaget.

Förslagen omfattar även ett flertal ändringar som tar sikte på regleringen kring formerna för och innehållet i verkställigheten av straff (del 5 i betänkandet) och som i första hand tillämpas av Kriminalvården. Dessa förslag har tingsrätten granskat på ett övergripande plan. Tingsrätten anser att kommitténs huvudförslag att behålla nuvarande presumtion för villkorlig frigivning och i stället stärka regleringen mot återfallsbrottslighet på andra sätt (i enlighet med vad som redovisas i kapitel 10-11 i betänkandet) framstår som mycket välmotiverat.

Särskilt om säkerhetsstraff

Allmänna synpunkter

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att förslaget om en ny preventivt utformad tidsobestämd påföljd innebär ett avsteg från den straffrättsliga principen om att samhällets reaktion ska stå i proportion till den begångna gärningen. Tingsrätten anser, i linje med kommittén, att en sådan förändring medför mycket svåra etiska och rättsstatliga avvägningar. Vidare instämmer tingsrätten i kommitténs redovisning av vilka omständigheter som talar för respektive emot den föreslagna ordningen; kravet på samhällsskydd är legitimt, men frihetsberövanden utifrån riskbedömningar är en mycket ingripande åtgärd i förhållande till ändamålet (avsnitt 9.3 i betänkandet).

Eftersom riskbedömningar har en inbyggd felmarginal kommer säkerhetsstraffet per definition innebära en viss andel i det enskilda fallet omotiverade frihetsberövanden. Mot denna bakgrund anser tingsrätten att de föreslagna förändringarna kan ifrågasättas på ett principiellt plan. Vidare konstaterar tingsrätten att påföljdssystemet i närtid har genomgått och genomgår flera förändringar i skärpande riktning som ännu inte har utvärderats. Det kan därför ifrågasättas om fördelarna med att nu införa det föreslagna säkerhetsstraffet överväger nackdelarna.

Med den reservationen, delar tingsrättens kommitténs ståndpunkt att tidsbestämda påföljder ställer höga krav på förutsebarhet och därmed en tydlig reglering. Tingsrätten anser att den föreslagna regleringen i stort uppfyller dessa krav. Tillämpningsområdet har direkt i lagtext begränsats till de lagövertredare som både begått mycket allvarliga brott och bedöms vara påtagligt återfallsbenägna. Vidare finns det även en direkt koppling mellan straffmättningsvärdet och den förväntade strafftiden genom att

straffmätningens värde styr minimitid som i sin tur avgör maximitiden. Det är också positivt ur rättsäkerhetshänseende att frågan om utslussning och förlängning av maximitiden prövas av allmän domstol.

Tingsrätten har några överväganden kring utformningen av regleringen som redovisas i det följande.

Bedömningen av återfallsrisken

Den föreslagna regleringen innebär att allmän domstol i flera led ska göra en bedömning av återfallsrisken hos den som ska dömas till eller har dömts till säkerhetsstraff. En förutsättning för att döma till säkerhetsstraff är att det finns en påtaglig risk för att den som ska dömas återfaller i allvarlig brottslighet mot annans liv, hälsa, frihet eller frid. Förekomsten av en sådan återfallsrisk ska även beaktas vid prövningen av om tillstånd till villkorad utslussning ska beviljas. Vidare kan maximitiden förlängas om det är oundgängligen påkallat för att tillgodose behovet av samhällsskydd, vilket anknyter till risken för återfall.

Riskbedömningen skiljer sig alltså åt vid domstillfället, utslussningsfallet och förlängningsfallet. Denna typ av riskbedömningar är visserligen inte främmande för de allmänna domstolarna (exempelvis förekommer de i samband med utdömande av rättspsykiatrisk vård), men skiljer sig till sin natur från de bedömningar som domstolarna mer regelmässigt gör i brottmål. Mot den bakgrunden konstaterar tingsrätten att riskbedömningarna kan komma att bli förenade med tillämpningssvårigheter för domstolarna. En del av bedömningsunderlaget kommer dessutom många gånger att utgöras av utredning från Rättsmedicinalverket, vars innehåll till stor del har lämnats till Rättsmedicinalverket att utforma. Det framstår som en rimlig ordning, men innebär också att det är svårt att uttala sig närmare om eventuella utmaningar för domstolarna kopplade till riskbedömningarna. Med det sagt har kommittén väl utvecklat hur riskbedömningarna är avsedda att göras vid respektive steg.

Utformningen av den föreslagna regleringen i 33 kap. brottbalken

Utredningen har föreslagit en ordning innebärande att säkerhetsstraff kan aktualiseras bland annat för den som tidigare har dömts till lägst fyra års fängelse för viss typ av brottslighet och på nytt ska dömas för minst lika allvarlig brottslighet av samma slag (33 kap. 1 § första stycket 1). Av författningskommentaren framgår att det tidigare straffet inte behöver vara avtjänat, men att den domen ska ha vunnit laga kraft. Detta bör enligt tingsrättens uppfattning framgå av lagtexten (jfr 26 kap. 3 § brottbalken).

Tingsrätten instämmer i utredningens förslag att en person som har begått brott innan han eller hon fyllt 18 år inte ska kunna dömas till säkerhetsstraff (33 kap. 1 § andra stycket första ledet). Vad gäller möjligheten att beakta brott som en person har begått innan han eller hon har fyllt 18 år vid

prövningen av om säkerhetsstraff ska dömas ut (33 kap. 1 § andra stycket andra ledet), ser vi ett behov av ytterligare vägledning för när regeln är avsedd att tillämpas. Den vägledning som lämnas i författningskommentaren är förhållandevis kortfattad. Uttrycket särskilda skäl som används i lagtexten ger enligt tingsrättens uppfattning utrymme för en vidare tillämpning än det som ges uttryck för i författningskommentaren.

Reglerna i 3 kap. säkerhetsstrafflagen

Inledningsvis anser tingsrätten att det kan övervägas om forum för ärenden om förlängning av säkerhetsstraff och om tillstånd till villkorad utslussning bör begränsas till i första hand en tingsrätt, eller i vart fall till ett mindre antal. Eftersom fråga är om en ny ärendetyp av ett förhållandevis begränsat antal kan det vara fördelaktigt ur kompetens- och likabehandlingssynpunkt att dessa koncentreras till en eller ett mindre antal tingsrätter.

Vidare hyser tingsrätten tveksamheter kring den föreslagna möjligheten i 7 § att göra undantag från rätten till offentligt biträde i ärenden om förlängning av säkerhetsstraff och om tillstånd till villkorad utslussning. Utredningen föreslår att domstolen ska kunna underlåta att förordna ett offentligt biträde när det gäller utslussningsfallen exempelvis då det redan vid en ansökan står klart att förutsättningarna inte har förändrats sedan domstillfället eller sedan ett tidigare avslagsbeslut. Eftersom möjligheten att ansöka om tillstånd till villkorad utslussning föreslås få ske tidigast då ett år av minimitiden återstår och därefter en gång årligen, framstår vinsterna av en sådan inskränkning av rätten till offentligt biträde som begränsade i förhållande till rättssäkerhetsriskerna. Dessa överväganden gör sig än starkare gällande i fråga om förlängningsfallen.

Av samma skäl anser tingsrätten att det kan övervägas om det finns behov av att göra undantag för rätten till muntlig förhandling i ärenden om förlängning av säkerhetsstraff och om tillstånd till villkorad utslussning (se 8 § andra stycket).

Särskilt om förslaget till skärpt återfallsreglering

Kommittén har föreslagit ett antal ändringar som innebär en skärpt återfallsreglering och framhållit att en förutsättning för dessa är att systemet med villkorlig frigivning behålls. Tingsrätten instämmer i det. Tingsrätten har inga invändningar mot förslaget, utöver den synpunkt som redovisas i det följande.

Tingsrätten ser ett visst behov av förtydligande avseende den ändring i 34 kap. 5 § brottsbalken som ingår i huvudförslaget. Kommittén uttrycker uppfattningen att regeln i sin nuvarande lydelse är uppbyggd så att domstolen

måste anföra skäl både för att underlåta förverkandeförklaring och för att endast delförverka. Kommittén konstaterar samtidigt att tolkningen av regeln verkar skilja sig något åt i praxis och doktrin beträffande om regeln föreskriver en presumtion för att förverka helt eller delvis. Mot denna bakgrund föreslår kommittén ett förtydligande av regeln så att det klart framgår att huvudregeln är helt förverkande, men med bibehållande av (i stort sett) nuvarande möjlighet till undantag efter en skälighetsbedömning. Om förslaget ska beredas vidare, önskar tingsrätten ett förtydligande av om förändringen är avsedd att leda till en förändrad tillämpning på så sätt att helt förverkande beslutas i större utsträckning och i så fall en utveckling av vilka situationer som möjligheten till undantag från huvudregeln om helt förverkande är avsedd för.

Om vistelseförbud som påföljd och kriminalisering av överträdelse av sådant förbud m.m. (kapitel 8 och 20 i betänkandet)

Tingsrätten instämmer i kommitténs betänkligheter avseende vilket behov vistelseförbud som en ny påföljd skulle fylla och att det finns nackdelar förknippade med en sådan påföljd. Tingsrätten tillstyrker därför kommitténs huvudförslag att stanna vid nuvarande ordning som bland annat erbjuder möjligheter för Kriminalvården att besluta om vistelseförbud vid villkorlig frigivning. Tingsrätten har inga invändningar mot att den möjligheten att besluta om vistelseförbud utökas till att även omfatta de fall då det är motiverat av hänsyn till målsäganden.

Tingsrätten har även granskat det alternativa direktivenliga förslaget. Den föreslagna utformningen av förutsättningarna för att döma till påföljden är enligt tingsrättens uppfattning tydlig. Det framstår också som fördelaktigt ur ett tillämpningsperspektiv att kriterierna delvis knyts till redan gällande bestämmelse i 29 kap. 2 a § brottsbalken. Av övervägandena framgår vidare att ett vistelseförbud som regel bör begränsas till att gälla vissa tider. Vid en eventuell fortsatt beredningen kan övervägas om detta bör komma till uttryck i lagtexten. Vidare framhåller tingsrätten att denna påföljd – likt det föreslagna säkerhetsstraffet – har ett klart preventivt syfte och bygger på att domstolen ska bedöma en framtida återfallsrisk. Det i sig medför vissa tillämpningssvårigheter, som kommittén lyft fram i anslutning till huvudförslaget. Slutligen anser tingsrätten att det finns utrymme för ett förtydligande i anslutning till bestämmelserna om kriminalisering av överträdelser av vistelseförbud vad gäller hur de olika brotten (hindrande av elektronisk övervakning och överträdelse av vistelseförbud) förhåller sig till varandra (konsumtion/konkurrens).

Betänkandet har föredragits för tingsrättens ledningsgrupp. I handläggningen har deltagit lagmannen Eva-Lena Norgren, chefsrådmännen Anna-Karin Karlbom och Anne Rapp, ställföreträdande chefsrådmannen Cecilia Ahlström samt tingsfiskalerna Ebba Mårtensson Wallhult och Ellen Edgren.

Eva-Lena Norgren

Anna-Karin Karlbom

Anne Rapp

Cecilia Ahlström

Ebba M. Wallhult

Ellen Edgren